

NEGATIIVSETEST FAKTORITEST VÕITLUSES SOTSIALISTLIKU VARA PISIRIISUMISEGA

P. Nuuma

Tallinna Linna Keskrajooni Rahvakohus

Sotsialistliku vara pisiriisumine on üks levinenumaid vara vastu suunatud õigusvastase käitumise liike.

Kuigi sotsialistliku vara pisiriisumist vaadeldakse kui vähese ühiskonnaohtlikkusega käitumist (peetakse võimalikuks kohaldada laialdaselt sotsialistliku vara pisiriisujate suhtes ühiskondliku mõjutamise vahendeid, kriminaalvastutusele võetavailé näeb seadusandlus ette suhteliselt kergeid sanktsioone, on vaja just nimetatud käitumise väljajuurimiseks välja töötada abinõude kompleks, kuna praktika näitab, et käesoleval ajal ei ole pisiriisumistevastane võitlus efektiivne.

Nimetatut tingib: 1) pisiriisumiste ulatuslik esinemine (seda eriti toiduainetetööstuse ettevõtetes), 2) pisiriisumiste esinemise visadus ning arvu suurenemine, vaatamata seni rakendatud vastuabinõudele ja 3) pisiriisumist põhjustavate asjaolude keerukus.

Selleks, et saada mõningat ülevaadet sotsialistliku vara pisiriisumiste toimepanemist soodustavatest ning sotsialistliku vara kaitseks peetavas võitluses esinevatest negatiivsetest faktoritest, teostati Tallinna Kondiitritoodete Vabrikus «Kalev» vastav kriminoloogilis-sotsioloogiline analüüs, mille käigus kogutud materjalide alusel tehtud mõningaist järeldustest alljärgnevalt. (Materjalid on kogutud 1969. a. kohta.)

Kuna enamuse sotsialistliku vara riisumistest moodustavad pisiriisumised ning kujunenud praktika kohaselt rakendatakse valdavas osas pisiriisujate suhtes seltsimehelike kohtute poolt ühiskondliku mõjutamise vahendeid, aga sellele vaatamata pisiriisumised ei vähene, püüame analüüsida neid asjaolusid, mis muudavad senise praktika väheefektiivseks.

Nii arutati 1969. a. Tallinna Linna Keskrajoonis töötava 153 seltsimeheliku kohtu poolt 1146 asja, neist 274 asja olid sotsialistliku vara pisiriisumised, mis liigilt olid esikohal.

Kui kõigis nimetatud seltsimehelikes kohtutes läbivaadatud

asjade arv 1969. a. (võrrelduna eelmise aastaga) suurenes 5%, siis sotsialistliku vara pisiriisumise asjade arv suurenes samal ajal 10%.¹ Kondiitritoodete vabriku «Kalev» seltsimehelikus kohtus vaadati 1969. a. aga läbi ca $\frac{1}{2}$ (129) rajooni seltsimehelikes kohtutes läbivaadatud pisiriisumise asjadest.

Seetõttu valisimegi uurimise objektiks nimetatud vabriku.

Kondiitritoodete vabrikut «Kalev» iseloomustavaid andmeid

Tallinna Kondiitritoodete Vabrik «Kalev» on töötajate arvult ja toodangu hulgalt iga töötaja kohta üks vabariigi suuremaid toiduainetetööstuse ettevõtteid.

Vabrikus töötavad arvuka liikmeskonnaga partei-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonid.

Sotsialistliku vara ja ühiskondliku korra kaitsest võtavad osa rahvakontrolli gruppide ja postide liikmeina 161 ja rahvamaleva liikmeina 106 töötajat.

Heade töötulemuste eest on «Kalevile» 1969. a. I ja II kvartalis omistatud üleliidulises sotsialistlikus võistluses esikoht.

Samal ajal esineb vabrikus suur tööjõu voolavus (+780; —709). Võrreldes 1968. a. suurenes 1969. a. distsiplinaarkorras vastutusele võetute ja kainestusmajas viibinute arv. 1969. a. peeti riisutuga kinni 138 töötajat, neist 129 pisiriisumiste pärast. Pisiriisumiseks ettevalmistatud ja vabriku territooriumilt leitud vabriku toodangu väärtus suurenes (1968. a. rbl. 131, 97, 1969. a. 141, 70 ning 1970. a. I poolaastal 82, 21 rbl.). 1970. a. I poolaastal võrreldes 1969. a. I poolaastaga suurenes vabriku toodanguga kinnipeetute arv 19 isiku võrra.

Nimetatust võib järeldada, et sotsialistliku vara pisiriisumiste ja riisumiste vastu peetavas võitluses esineb niisuguseid asjaolusid, mis sotsialistliku vara kaitseks rakendatud abinõudel ei lase efektiivselt toimida, või ei ole rakendatud konkreetseid tingimusi, aega ja isikuid arvestavaid kasvatuslikke ja mõjutusvahendeid.

Vabriku seltsimehelik kohus arutab arvukalt sotsialistliku vara pisiriisumise, töödistsipliini rikkumise jt. asju, olles aastaid Tallinna Linna Keskrajooni Seltsimehelike Kohtute Nõukogu poolt hinnatud rajooni parima seltsimeheliku kohtuna.

Vabriku seltsimeheliku kohtu töö toimub tingimustes ja viisil, mis antud kollektiivis seltsimehelikul kohtul ei võimalda või oluliselt takistab sotsialistliku vara riisumisi ja pisiriisumisi tauniva avaliku arvamuse kujundamist. Avaliku arvamuse kujundamisel tuleb arvestada vabrikus järgmisi faktoreid:

¹ Andmed Tallinna Keskrajooni Seltsimehelike Kohtute Nõukogu materjalidest.

1) «Kalevis» kasutatakse toodete valmistamisel materjale ja tooteid, mis on esmase tarbimise iseloomuga;

2) valmistatavate toodete jaehind on küllalt kõrge (nii on peamiseks riisumise objektiks toorainetest või, suhkur, rasvained, piiritus ning valmistoodangust šokolaad ja tooted šokolaadist). Samal ajal küpsiseid, marmelaadi jne., mille jaehind on suhteliselt odav, riisutakse vaid üksikutel juhtudel;

3) pisiriisumise objektiks olev valmistoodang oma küllalt suure väärtuse juures on väikese kaalulis-ruumilise kogusega, mis võimaldab riisutut vabrikust väljaviimiseks kergesti peita;

4) vabriku praeguse töö, valve ja rietusruumides riiete vahetamiseks loodud tingimused ei takista vabriku tooraine ja toodete väljaviimist tsehhidest, nende ettevalmistamist riisumiseks (peitmist pesu ja riiete alla rietusruumis);

5) valveteenistuse töötajal on võimalik kontrollida väikest osa töölt lahkuvatest töötajatest;

6) eelnevast tuleneb tunduva osa pisiriisumiste avastamata jäämine;

7) suurel osal töötajatest ei ole suudetud senini läbiviidud kasvatustööga kujundada suhtumist sotsialistlikku varasse kui puutumatusse. Niisugune järelendus tehakse ka kriminaalseadusandluses esinevast sanktsioonide erinevusest pisiriisumise ja samas väärtuses isikliku vara varguse eest. Sellele orienteerib samuti käesoleval ajal karistuspraktika, mille kohaselt v a l d a v a l e e n a m u s e l e piririisujatest kohaldatakse ü h i s k o n d l i k u mõjutamise vahendeid ilma vajalikul määral pisiriisuja isikut ning antud kollektiivis riisumiste levikut arvestamata;

8) on kujunenud üldine arvamus, et e s m a k o r d s e pisiriisumise korral (st. pisiriisutuga tabamise korral) piirduakse alati asja lahendamisega seltsimehelikus kohtus või muude ühiskondliku mõjutamise vahenditega;

9) mitteküllaldane materiaalne huvitatus sotsialistliku vara säilimise eest. See tuleneb isikute poolt riigi kui omaniku ning sotsialistliku omandi puutumatus ja isikliku heolu vahelise otsese sideme mittetunnetamisest. Töökaaslase poolt sotsialistliku vara pisiriisumise toimepanemine ja riisutuga kinnipidamine ei võta võimalust pisiriisumise toimepanemist mittetakistanud isikuil saada preemiat ja teisi materiaalse stimuleerimise vahendeid. Sellest tuleneb sotsialistlikule varale tekitatud kahjusse ja pisiriisujatesse ükskõikne või viimastesse isegi kaasatundev suhtumine;

10) tingituna puudustest töötajate õigusteadvuses ei hinda suur osa töötajaid pisiriisumist ühiskonnaohtliku käitumisena, s. t. sotsialistliku vara pisiriisujasse ei suhtuta kui vargasse ning tegu ennast nimetatakse mitte ainult töötajate kõnepruugis, vaid ka seltsimeheliku kohtu dokumentides mitte pisiriisumiseks, vaid vabriku toodangu väljaviimiseks. Pisiriisumises nähakse vaid võimalust tarbida tasuta (toorainete ja toodangu pisiriisumine oma pere-

konna tarbeks) või kui võimalust saada täiendavat tulu (riisutu realiseerimine).

Eelnevast järeldub, et töötajate õigusteadvuse taseme ja avaliku arvamuse kaudu peegeldub nende suhtumine sotsialistlikku varasse.

Vabriku seltsimeheliku kohtu töös esinevatest puudustest võitluses sotsialistliku vara pisiriisujatega

Tingimustes, kus valdav osa sotsialistliku vara pisiriisujaist vabastatakse kriminaalvastutusest ning neile kohaldatakse seltsimeheliku kohtu poolt ühiskondliku mõjutamise vahendeid, lasub sotsialistliku vara riisumistele hinnangu andmise ja riisujate ümber hukkamõistva õhkkonna loomise, sotsialistliku vara riisumisi tauniva ühiskondliku arvamuse kujundamise pearaskus seltsimehelikul kohtul.

Kondiitritoodete vabrikus «Kalev» töötab üks 21-liikmeline seltsimehelik kohus. 1969. a. arutas vabriku seltsimehelik kohus 158 isiku käitumist, neist 129 sotsialistliku vara pisiriisumise asja.

Seltsimeheliku kohtu aktiivne töö on kollektiivi tugevuse, mitte nõrkuse tunnuseks. Seltsimeheliku kohtu tööd ei saa aga pidada aktiivseks ainult temale arutamiseks antud asjade arvukuse järgi, vaid õige karistuspraktika ning seltsimeheliku kohtu enda initsiatiivil lahendatud asjade arvukusest lähtudes. Seltsimeheliku kohtu enda initsiatiivil ei olnud algatatud 1969. a. aga ühtegi pisiriisumise asja.

Seltsimehelikule kohtule esitatakse materjalid suure hilinemisega.

Vastav analüüs näitas, et teo toimepanemise aja ning materjalide jõudmise vahel seltsimehelikule kohtule esineb lubamatult pikk ajavahemik. Nii jõudsid seltsimehelikule kohtule materjalid 56 asjas üle 15 päeva hiljem.

Arvestades seejuures, et seltsimehelikule kohtule saabuvad valdavas osas vaid süüdlase kinnipidamise päeval koostatud akt ning riisutu kogust ja väärtust näitav õiend, on taoline venitamine materjalide lahendamiseks andmisel põhjendamatu. Asja arutamisel seltsimehelikus kohtus suure hilinemisega pärast teo toimepanemist kaotab arutamine palju efektiivsuses ja võimaldab süüdlasel töölt lahkumisega üldse hoiduda karistusest. 1969. a. pisiriisumisi toimepannuist lahkuski 8 enne nende käitumise arutamist seltsimehelikus kohtus ning materjalid nende suhtes seltsimehelikus kohtus lõpetati.

Seltsimehelik kohus on püüdnud kohtule saabunud materjale lahendada tähtaegselt.

Nii lahendati seltsimehelikus kohtus asjadest vaid 20 pärast 15 päeva möödumist.

Samal ajal ei saa nõustuda seltsimeheliku kohtu praktikaga, kus 15 pisiriisumise asja lahendati saabumise või sellele järgnenud 2 päeva jooksul.

On ilmne, et niisuguse lühikese ajaga ei ole seltsimehelikul kohtul võimalik asjade arutamist küllaldase põhjalikkusega ette valmistada, kollektiivi informeerida istungi ajast ja kohast ning kollektiivi liikmeil oma aega planeerida seltsimeheliku kohtu istungist osavõtmiseks.

Seltsimeheliku kohtu istungitest ei võta osa pisiriisuja töökaaslased, brigaadi- ja tsehhikaaslased. Tavaline on, et pisiriisumise asja arutamisel viibivad vaid seltsimeheliku kohtu koosseis ja teo toimepanija, harvadel juhtudel lisaks nimetatutele veel brigadir, meister. Sellest siis ka töötajate väited, et asju seltsimehelikus kohtus arutatakse peaaegu kollektiivi teadmata ja osavõtuta.

Sellele puudusele seltsimeheliku kohtu töös on korduvalt tähelepanu juhitud vabriku parteiorganisatsiooni ja parteibüroo koosseisule, rõhutades, et vabriku seltsimehelik kohus oma senise tegevusega ei loo pisiriisujate ja joodikute ümber hukkamõistvat õhkkonda ning istungid toimuvad formaalselt.

Seltsimehelikul kohtul on kahtlemata võimalik palju ära teha asjade arutamiseks ettevalmistamisel, asja emotsionaalsel ja asjalikus õhkkonnas arutamisel, auditooriumi kindlustamisel jne.

Vaevalt saab aga istungitest osavõtmise vähesust seletada ainult kollektiivi puuduliku informeerimisega. Pigem avaldub selles kollektiivis kujunenud avalik arvamus, mis pisiriisujate suhtes ei ole hukkamõistev. Seetõttu ei soovita istungeist osa võtta (passiivne kaastundeavaldus pisiriisujale) või kui neist võetaksegi osa, antakse sõnavõttus pisiriisuja kohta a i n u l t positiivseid iseloomustusi. Mitte ühelgi juhul ei ole protokollis fikseeritud negatiivset arvamust.

Üheks istungitest mitteosavõtmise põhjuseks on kahtlemata asjaolu, et igal aastal arutatakse seltsimehelikus kohtus üle 100 pisiriisumise asja, asjade arv ei vähene, vaid on isegi suurenenud ja pisiriisujatele kohaldatakse põhiliselt kas ühiskondlik noomitus või minimaalses summas rahaträhv, on taoline asjade arutamine ja kohaldatavad sanktsioonid muutunud tavaliseks nähtuseks selles kollektiivis ning asja arutamine oma sageduse ja trafaretsuse tõttu ei paku huvi.

Seltsimeheliku kohtu poolt asjade formaalne lahendamine peegeldub seltsimeheliku kohtu istungi protokollidest.

Protokollid on äärmiselt lühikesed, sisaldades vaid peale isiku ankeetandmete paar lauset. Nendest nähtub, et sõnavõtte ning toimepandut hukkamõistvaid arvamusi ei ole esitatud. Kuna valdavas osas puuduvad isikut, tema tööd ja käitumist iseloomustavad andmed üldse, mõistetud karistus ei ole seondatav ka riisutu

väärtusega, tuleb asuda seisukohale, et seltsimeheliku kohtu poolt kohaldatav karistus on juhuslikku laadi.

Kuivõrd ka seltsimehelik kohus on osake vaadeldavast kollektiivist ning seotud rohkem või vähem kollektiivis juba kujunenud avaliku arvamusega, peegeldab selle arvamuse suunitlust ka seltsimehelik kohtu praktika, millel on tendents karistuste kerguse suunas.

Nii karistati kõigest pisiriisujaist ühiskondliku noomituse, hoiatuse ja rahatrahviga kuni 15 rbl. 79% seltsimeheliku kohtu poolt arutatud pisiriisumise asjades.

Arvestades vabrikus kujunenud olukorda, pisiriisumiste arvukust ning pisiriisujate ümber hukkamõistva ühiskondliku arvamuse puudumist, ei saa nimetatud karistuste ulatuslikku, massilist rakendamist pidada otstarbekaks ning efektiivseks. Sellele viitab samuti asjaolu, et vaatamata ülalnimetatud karistuste rakendamisele ei ole pisiriisumiste arv vabrikus vähenenud.

Seltsimeheliku kohtu poolt mõistetud rahatrahvide tasumise, s. o. seltsimeheliku kohtu otsuste täitmise üle kontrolli ei teostata (žurnaalis, kuhu varematel aastatel tehti märkus otsuse täitmise kohta, nimetatud märkusi ei tehta).

Seltsimeheliku kohtu trahvid tasutakse vastavalt vabrikus kehtestatud korrale vabriku kassasse.

Kuna kontroll otsuste täitmise üle puudub, siis on 96-st trahvist otsuses näidatud tähtjaks tasutud 48, üle tähtja 42 ning 6 juhul on trahv jäetud tasumata. Kujunenud praktika kohaselt, kus trahvisummat võidakse trahvitu äranägemisel tasuda osade kaupa ning puudub kontroll ning arvestus, on trahvituist 11 isikut tasunud seltsimeheliku kohtu otsusega mõistetud summast vähem.

Nii tasuti näiteks 40. 45 rbl. asemel 20 rbl., 33. 55 rbl. asemel 23. 55, 29 rbl. asemel 10, 25. 90 rbl. asemel 11.04, 10 rbl. asemel 5 jne.

Ebatäpse summa on tasunud trahvitud aga kokku 19 juhul.

Nimetatust võib järeldada, et pärast otsustamist ei tunta otsuse täitmise vastu huvi.

Suur osa inimese käitumises elu tunnetamisel on tema oskused ette näha oma käitumise resultaati, tagajärge ning viimase tagajärgidele.

Puutudes igapäevases töös kokku pisiriisumise avastamata juhtudega, tingimustes, kus puudub töökaaslaste hukkamõist pisiriisujatele, kus vastavalt miilitsa- ja prokuratuuriorganite praktikale on kriminaalvastutusele võtmine vähese tõenäosusega, kus seltsimeheliku kohtu poolt kohaldatavad ühiskondliku mõjutamise vahendid ei saa isikule avaldada vajalikku mõju, kuna määravaks on isikule tema töökaaslase arvamus, kus pisiriisujail on võimalik kas hoiduda oma käitumise arutamisest töölt lahkumisega, jätta mõistetud trahv tasumata või tasuda see väiksemas summas

mõistetust, kus seltsimehelikus kohtus asjade arutamisest ei võta osa töökaaslased, või kui sellel viibib vaid osa nendest (brigadir, meister jne.), ei anna kollektiiv toimepandule hukkamõistvat hinnangut, vaid kus töökaaslased iseloomustavad pisiriisujat kui positiivset töötajat, kujuneb isikuis välja vastav psüühiline hoiak sotsialistliku vara riisumiste suhtes ning sellele vastav stereotüüpne käitumine. Ebatõenäoline on neid kujunenud stereotüüpe muuta ainult loengute ja abstraktse ideoloogilise tööga, kuna nimetatud kujul ja konkreetseid tingimusi arvestamata ei jõua esitatav informatsioon isikuni ja on vastuolus tegeliku olukorraga. Neid stereotüüpe saab muuta vaid isiku isikliku kogemuse kaudu. (Kõik pisiriisujad teavad, et selline käitumine on lubamatu, et sellele võib järgneda karistus, kuid lähtudes järgneda võiva karistuse abstraktsusest ning pisiriisumise teel saadava hüve konkreetsusest, valitakse antud situatsiooni arvestav stereotüüpne käitumine — vastavate tingimuste esinemisel riigi vara pisiriisumine või riisumine.)

Ühiskondliku arvamuse kujundamisel sotsialistliku vara pisiriisumisi ja riisumisi taunivaks ning pisiriisumiste toimepanemise arvu järsuks vähendamiseks tuleb välja töötada abinõude süsteem, mis hõlmaks pisiriisumiste toimepanemist soodustavate faktorite kõrvaldamist nii materiaalses sfääris kui inimeste psüühikas.

Nimetatud abinõude väljatöötamisel tuleks meie arvates pöörata erilist tähelepanu pisiriisumiste maksimaalsele avastamisele, et avastatud pisiriisuja ei saaks hoiduda kriminaal- või ühiskondliku mõjutamise vahendist; sanktsioonide kohaldamisel ei tohi kujuneda olukord, kus isik juba enne pisiriisumise toimepanemist teab suurima tõenäosusega, millist mõjutusvahendit tema suhtes kohaldatakse. Alandamata inimväärikust, on vaja muuta pisiriisumise asja arutamine ning kohaldatud karistuse kandmine pisiriisujale emotsionaalsemaks negatiivses mõttes (näiteks tehes ettepaneku pisiriisuja paigutamiseks 15 päevaks temale ebameeldivale füüsilisele tööle, mis on võimalik, kui vastav materjal on saadud lahendamiseks seltsimehelikule kohtule kohtust, miilitsast või prokuratuurist¹) jne.

Vajalik ning Leedu NSV praktikas efektiivse vahendina end õigustanud on administratiivkorras arestikaristuse, parandusliku töö töökohas jne. määramine rahvakohtuniku poolt. Selle rakendamisel väheneksid tunduvalt riigivara pisiriisumised ka meie vabariigis.²

Kriminaalvastutusest vabastamisel tuleks uurimisorganitel igal konkreetsel juhul lahendada see vastava määrusega ning praktika kujundamisel lähtuda ettevõttes esinevatest konkreetse-

¹ И. Е. Гершанов. Профактив о трудовой дисциплине. М., 1965, стр. 116.

² Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 25. sept. 1970. a. seadlus lahendab nimetatud küsimuse.

test tingimustest. Tingimata on vaja leida õige suhe ühiskondlike ja administratiiv- ning kriminaalkorras kohaldatavate mõjutusvahendite vahel, lähtudes ettevõttes esinevast pisiriisumiste arvust, suhtumisest pisiriisumistesse ja sotsialistliku vara hoidmisse.

Selleks, et pisiriisumiste vastu peetav võitlus oleks efektiivne ning nende arv oluliselt väheneks, on vaja sügavamalt tundma õppida ettevõttes esinevat olukorda, rakendada niisuguseid kasvatus- ja mõjutusvahendeid, mis on konkreetseid tingimusi ja töötajate õigusteadvuse ning avaliku arvamuse taset arvestades vajalikud.

О НЕГАТИВНЫХ ФАКТОРАХ В БОРЬБЕ С МЕЛКИМИ ХИЩЕНИЯМИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ИМУЩЕСТВА

П. Нуума

Народный суд центрального района гор. Таллина

Резюме

Мелкое хищение социалистической собственности является одним из более распространенных видов правонарушения, направленного против государственного имущества.

Значительный объем мелких хищений, стойкость их проявления, увеличение числа рассмотренных дел и различие обстоятельств, обуславливающих мелкие хищения, — все это требует выработки определенного комплекса мер для окончательного искоренения этого вида правонарушения из нашего общества.

Для эффективного выявления причин по борьбе с мелким хищением на Таллинской кондитерской фабрике «Калев» был осуществлен криминологически-социологический анализ. Объектом исследования это предприятие выбрали потому, что на предприятиях пищевой промышленности мелкие хищения более распространены, а «Калев» является одним из крупнейших предприятий района, одним из лучших по показателям своей работы, но в то же время из всех дел по мелкому хищению, рассмотренных в товарищеских судах Центрального района города Таллина, в товарищеском суде указанной фабрики рассматривалось около 1/2 дел.

За 1969 год было рассмотрено на товарищеском суде поведение 158 правонарушителей, из них — 129 — мелких похитителей. При этом из года в год число задержанных с похищенным стабильно, несмотря на применяемые государственные и общественные меры.

Специфика мелких хищений определяется на фабрике сырьем и характером употребления продукции, достаточно высокими различными ценами продукции, удобными для выноса весом и размером и т. д.

На фабрике имеются объективные условия, которые отягчают борьбу с мелким хищением (бесконтрольность в гардеробах, в проходной, недостаточная заинтересованность работников по охране социалистической собственности и пробелы в правосознании рабочих).

В статье рассматривается также работа товарищеского суда фабрики по борьбе с мелкими хищениями и хищением социалистической собственности и приводятся основные недостатки в этой работе: пассивность коллектива, формальный разбор дел, неправильное применение практики наказания (большая часть, т. е. 79%, мелких похитителей наказана общественным порицанием, предупреждением или штрафом до 15 рублей), отсутствует контроль за исполнением решений товарищеского суда, в связи с чем часто штраф оплачивают в меньшем размере, чем было определено решением товарищеского суда и т. д.

В статье также указывается, что общественное мнение в коллективе фабрики не подвергает осуждению мелких похитителей.